

דברי משה

פרשת וירא

עקידת יצחק

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים

02 – 5715091

פרשת וירא

עקידת יצחק – לעשות רצונך אלוהי חפצתי

“ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני, ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך...”.

(בראשית פרק כב)

“אמר רבי שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גבור אחד ונצחן. לימים עמדה עליו מלחמה חזקה, אמר לו: בבקשה ממך, עמוד לי במלחמה זו, שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש. אף הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם: ניסיתך בכמה ניסיונות ועמדת בכלן, עכשיו עמוד לי בניסיון זה, שלא יאמרו אין ממש בראשונים”.

(סנהדרין פט:)

ידועה השאלה, מה ענין הניסיון האחרון לאותם ניסיונות שקדמו לו, מדוע אם לא היה עומד אברהם בניסיון של העקידה יאמרו שאין ממש בכל התשעה ניסיונות שכן עמד בהם אברהם?

הניסיון שבעקידה

ככל שננסה ללמוד את הסיפור הפלאי שנקרא “עקדת יצחק”, כמה שננסה להתעמק בו, לא נוכל למצותו עד תום, דעתנו קצרה מלהבין את עוצם וגודל הניסיון בו עמד אברהם אבינו ע”ה, הן מצד עצם הציווי עצמו, שהיה בו סתירה לכל משנתו של אברהם אבינו, עשרות בשנים היה אברהם אבינו עסוק בפרסום הרצון האלוקי שלא יהא האדם מקריב לפניו קרבן את אחד מבניו, ועתה הוא מתבקש על ידי אותו האלוקים להקריב לפניו את בנו יחידו, והן

מצד המעשה עצמו, שהיה כרוך בקושי עצום נפשי ורגשי בל יתואר, כמי שחתום ואחוז במידת החסד: "חסד לאברהם", לעשות מעשה כזה לאדם זר הוא קשה מנשוא, על אחת כמה וכמה שנדרש ממנו לעשות כן לבנו יחידו ואהובו שנולד למאה שנה.

אכן, למרות הקושי העצום שהיה כרוך בזה, עמד אברהם אבינו בניסיון זה בגבורה, עם עין בוכה ולב שמח הוא ניגש לעשות את רצון הי"ת, [זה לשון המדרש רבה (פרשה נו אות ח): "הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מורידות דמעות, ונופלות דמעות לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא, ואעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו" עכ"ל].

"קח נא" – ציווי או בקשה

זה לשון הר"ן בדרשות [דרוש השישין]:

והמעשה היותר גדול והיותר רחוק מהטבע הוא מעשה אברהם אבינו עליו השלום בעקידת יצחק, כי לא היה נמשך לו עונש כלל אם לא יעקדנו, כי לא צוהו השם ית' בזה, והנה הבטיחו, "כי ביצחק יקרא לך זרע", וזהו לשון הכתוב: קח נא את בנך וגו', וכבר נודע שזה הציווי אינו לשון צווי אלא לשון בקשה, שהראה לו שייטב בעיניו אם ימחול אברהם על הבטחתו ויעקוד בנו, ולו היה אברהם משיבו "הן לי לא נתתה זרע" כי אם זה, והבטחתני בו ואיך אעשה זה, לא נחשב לו עון ולא ישיגנו עונש מזה, ואעפ"כ לגודל אהבתו את השם יתב' מצא את לבבו לעקוד אותו כדי שיעשה חפץ הש"י לבד, ואע"פ שאילו לא עשאו לא היה משיגו עונש כלל, וזהו ענין העקידה וסודו ולזה הוכיח בירושלמי: אמר רבי אבא בר אבין בשם רבי יוחנן, אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שבשעה שאמרת לי להעלות את יצחק בני על גבי המזבח, היה לי להשיב ולומר אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, עכשיו אתה אומר לי העלהו לי לעולה, חס ושלום לא עשיתי כן, אבל כבשתי את

יצרי לעשות רצונך, רבש"ע יהי רצון מלפניך שבשעה שיהיו בניו של יצחק נכנסין לידי צרה ואין להם מי שילמד סניגוריא, אתה תהא מלמד עליהם סניגוריא. ה' יראה ויזכור להם עקדתו של יצחק אביהם ויתמלא עליהם רחמים עכ"ל.

אלפנו הר"ן זצ"ל, שתכלית הניסיון בעקידה היה כדי להראות ולגלות, עד כמה עז רצונו של אברהם אבינו "לעשות את רצון ה', עד כמה חפץ הוא שייעשה ויתקיים רצון הי"ת.

לא בכדי לא נאמר לאברהם בפירוש להקריב או לשחוט את בנו, הציווי נאמר בלשון שאינה מחייבת "קח נא". במסכת ברכות (ט.) [ובסנהדרין (פט:)] אומרים חז"ל "אין נא אלא לשון בקשה", בשימוש במילה "נא" כותב הר"ן זצ"ל, ביקש הקדוש ברוך הוא לומר לאברהם שאין הוא מחייב אותו לעשות כן, רק שייטב בעיניו אם ימחול על הבטחת "כי ביצחק יקרא לך זרע" ויעקוד לפניו את בנו. אבל אין זה רצון המחייב, לו היה אברהם משיבו "הן לי לא נתת זרע" כי אם זה, והבטחתי בו, ואיך אעשה זה, לא נחשב לו עוון, ולא ישיגנו עונש מזה, אף על פי כן לגודל אהבתו את ה' יתברך, מצא את לבבו לעקוד אותו "כדי שיעשה חפץ הי"ת".

ואף שבגוף הציווי נאמר לאברהם "והעלהו שם לעלה", ולו רצה אברהם היה יכול לפרש שרצון ה' בזה, הוא רק לעלותו על גבי המזבח ותו לא, בזה היה חוסך אברהם מעצמו את כל הצער שהיה לו במעשה העקידה, וגם היה נשאר יחד עם יצחק, ואפשר שגם שרה אמנו לא היתה מתה, זאת ועוד שלפי פירוש זה לא היה בציווי זה משום סתירה להבטחה המפורשת ששמע מפי הי"ת כי ביצחק יקרא לך זרע.

אבל לא! למול עיניו של אברהם אבינו עמד דבר אחד בלבד, "לעשות את רצון ה'", וכיון שיתכן שרצון ה' במילים "והעלהו שם

לעולה", הוא שיקריב את בנו ממש, לגודל אהבתו את ה', וחפצו לעשות את רצונו, בחר אברהם בפירוש הקשה של הציווי, והשכים בבקר לשחוט את בנו, כדי שיעשה חפץ ה'.

על כך אמר לו הי"ת "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה".

איך ?

"כי לא חשכת את בינך יחידך ממני".

אילו רצית יכולת לחסוך את בנך, יכולת לצאת ידי חובה בעלייתו על גבי המזבח בלבד, לא היית ניתבע ולא נענש על כך

אבל אתה אברהם, לא נהגת כך, לא חשכת את בנך.

ולמה ?

"כי ירא אלוקים אתה".

כאלו היו האבות הקדושים, הם השאירו מאחור את כל החשבונות האישיים, והתעסקו אך ורק בדבר אחד, בעשיית רצון ה', הם קיימו בעצמם את דברי התנא באבות (פרק ב משנה ד) "עשה רצונך כרצונו", או כפי שהגדיר זאת רבנו רא"ש בספר אורחות חיים (אות סט): "רצה באשר ירצה יוצרך", בלי להתחכם, בלי לעגל פינות, אלא לחפש מהו רצון ה' באמת, זו היתה כל שאיפתם: "לעשות רצונך אלוקי חפצתי", לכן באותה מידה חשק בהם הי"ת ללא גבול, בחינה זו כלשון רבנו הר"ן ז"ל היא: "כל ענין העקידה וסודו".

בסוף הפרשת (פרק כב פסו' כ) מספרת התורה הקדושה שאחר שחזר אברהם אבינו מהר המוריה, הוגד לו שילדה מלכה בנים לנחור אחיו, רש"י הקדוש כותב, שהיה אברהם מהרהר ואומר, אילו היה בני שחוט כבר, היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו

אשה מבנות ענר אשכול וממרא, בישרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו, וזהו הדברים האלה, הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה עכ"ל.

ולכאורה קשה, שכן על דברי המלאך לאברהם אבינו: "כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה", מביא הרש"י הקדוש את דברי חז"ל: "א"ר אבא, א"ל אברהם [לקדוש ברוך הוא] אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטתו אלא העלהו, אסקתיה אחתיה". אם כן מפורש בחז"ל, שהקב"ה השיב לאברהם שלא יתכן שלא תתקיים הבטחתו לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע, כיון שכן מה שייך להרהר שהיה צריך להשיאו אשה כדי שלא ימות יצחק בלא זרע?

בספר רמתים צופים (סימן ג), כותב רבי שמואל משינאווי זצוק"ל לבאר את דברי המדרש, שאחר העקידה הצטער מאוד אברהם ונשפל רוחו, לאשר לא זכה לגמור ציווי ה' בשלימות הגמור. והיה מהרהר בלבו כי הוא עצמו חייב בדבר שלא נגמר ונעשה החפץ ורצון הבורא, להקריב את יצחק בנו על גבי המזבת. כי הקב"ה הבטיחו כי ביצחק יקרא לך זרע. וכיון שלא הזדרז להשיאו ובבא הציווי להעלות את יצחק לא היה ליצחק זרע, לא היה שייך שיהיה נקרב עולה. אבל אם מזדרז להשיאו אשה מבנות ענר וכו', והיה לו זרע קודם העקידה, היה ביכולתו להקריבו לעולה, והיה נגמר ונעשה רצון ה'.

ועל זה בישרו הקב"ה שאל יצטער בזה כלל, באשר לא היה שום מציאות שיהיה ליצחק זרע עד עכשיו, כי רק כעת נולדה בת זוגו. וההבטחה כי ביצחק יקרא לך זרע היא דוקא ממנה. ואמר לו

שמתחילה כשצויתוך לא אמרתי לך שחטתהו אלא העלהו. ובודאי נעשה מאמרי על ירך בלי שום הפסד וגרעון כלל עיי"ש.

[כעיי"ז כותב גם בספר שם משמואל פרשת וירא (תרע"ב), אך עיקר הפירוש שאברהם היה מהרהר, שבשביל זה עצמו מנעו ה' מלשחוט אותו, באשר אין לו בנים, והרי צריך להתקיים בו כה יהי זרעך, והי' מתרעם על עצמו מדוע לא השיאו והי' נבחר להקרבה עיי"ש].

שוב עדים אנו עד כמה היה עז רצונו של אברהם אבינו לעשות את רצון הי"ת, גם כאשר מדובר בהקרבת בנו אהובו ויחידו, גם אחר שנאמר לו שלא ישחט את בנו, לא נתן הדבר מנוח לנפשו מדוע מנע הי"ת ממנו לעשות בקשתו ורצונו, והיה תולה הדבר בסיבתו, עד שהי"ת הרגיעו שאין הדבר תלוי בו כלל כמש"נ.

ולא נשא על קרובו

"ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו ויאמר אלוקים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה כי ביחק יקרא לך זרע ... וישכם אברהם בבוקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד וישלחה ותלך ותתע במדבר באר שבע". (פרק כא פסוק יד)

שרה רואה את ישמעאל מצחק עם יצחק, מתוך דאגה ליצחק היא מחליטה: "לא ירש זה עם בני", היא פונה אל אברהם ודורשת ממנו בכל תוקף לגרש את הגר וישמעאל מביתם מיד.

תחילה כותבת התורה: "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו", אברהם התנגד לבקשתה של שרה, בכל זאת מדובר באשתו ובבנו יחידו ואהובו.

בשלב זה מתערב הקדוש ברוך הוא ואומר לאברהם: "אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה".

ומה עושה אברהם אבינו?
"וישכם אברהם בבוקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד וישלחה".

הפלא ופלא!

רק אתמול כפי שהעידה התורה, היה גירושם של הגר וישמעאל דבר רע בעיני אברהם, רק אתמול הוא סירב בכל תוקף לשלחם מביתו.

וכעת, רגע אחרי שדיבר אתו הקדוש ברוך הוא, אברהם לא רק מוכן לגרשם, אלא הוא משכים בבקר ומזדרז לשולחם מביתו, תוך כדי שהוא מצייד אותם במינימום ההכרחי, עם לחם ומים בלבד, כפי שמתנהגים עם שונאים¹, כדברי שלמה המלך בספר משלי (פרק כה פסוק כא): "אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים".

אתמהה!!?

התשובה לכך היא, שאתמול, לפני שדיבר איתו הקדוש ברוך הוא, עדיין לא ידע אברהם שכך הוא גם רצון ה' לשלח את הגר וישמעאל, לכן הוא לא הסכים בשום פנים ואופן לדברי שרה, אבל לאחר ששמע מאת ה' ששרה צודקת, ושרצון ה' לשלוח את הגר וישמעאל מביתו, מיד ביטל אברהם את דעתו, והשכים בבוקר לעשות את רצון ה'.

¹ עיי' במדרש רבה פרשת (פרשה א סימן א): "ללמדך שהיה שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה, ושלחו הוא ואמו הגר ריקם וטרדו מביתו", וכן לשון רש"י בפרשת וירא (פרק כא פסוק יד) לחם וחמת מים ולא כסף וזהב, לפי שהיה שונאוכ על שיצא לתרבות רעה.

מסירות נפש על רצון ה'

"ומדרש אגדה יש אומרים שעל ידי אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש..." (רש"י בראשית פרק יא פסו' כח)

"כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים, וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן". (רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק א הל' ג)

בספר פרשת דרכים [דרך האתרים דרוש שני] הקשה, איך הותר לאברהם להשליך עצמו לכבשן האש בעבוד אמונתו, הרי פסק הרמב"ם (פ"י מהל' מלכים הל' ב) שבן נח אינו מחויב למסור את נפשו על קידוש השם, ובהלכות יסודי התורה (פ"ה מהל' הל' ד) כותב הרמב"ם שכל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג, ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו.

והביא שם הרב בשם המהרימ"ט בספרו צפנת פענח פרשת תולדות, שאכן לא עשה אברהם כדין במסירת נפשו על הדבר, ולכן לא זכה להינצל מכבשן האש רק בזכות יעקב אבינו, כדברי חז"ל במדרש (ברא"ר פרשה סג אות ב): "אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות יעקב, הדא הוא דכתיב [ישעיה פרק כט פסו' כב] : "לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם". יעקב פדה את אברהם" עכ"ל.

ובספר אגרא דכלה פרשת נח (דף פ ע"א) כותב מוהצ"א מדינוב זצ"ל לתרין, שהליכתו של אברהם אל כבשן האש, היתה בגדר עבירה לשמה, אשר עליה אמרו חז"ל במסכת נזיר (כג:):

"גדולה עבירה לשמה יותר ממצוה שלא לשמה", וז"ל שם: "הגם שידע בטוב שהוא עושה עבירה בזה שמוסר עצמו, ועונש העבירה הוא גיהנם, אף על פי כן כדי שיתקדש שמו הגדול מסר חיותו בעולם הזה ובעולם הבא עבור קדושת שמו, ועשה עבירה לשמה, והנה היות הדבר הזה שלא כתורה כי הוא עבירה, אי אפשר שיתפרש בתורה, כי היא רק עבירה לשמה דרך אמת לעבודתו יתברך, ואי אפשר להתפרש ולדמות מילתא למילתא, רק הוא דרך אמ"ת נקודה הפנימית שבלב, וכבר ידעת כי מיד"ת האמ"ת הוא יעק"ב, תתן אמ"ת ליעקב (מיכה ז כ), זהו שרמזו רז"ל בזכות יעקב ניצול אברהם... "עכ"ל.

אכן כן!

כזה היה אברהם אבינו, כל כך היה דבוק ביוצרו, עד שמוכן היה לאבד לא רק את העולם הזה עם כל המשתמע מכך, אלא גם את העולם הבא עם כל הכרוך בזה, והכל בשביל שלא לעבור ח"ו על רצון ה', בשביל לקדש את שמו ברבים, על ידי שיראו כולם ויידעו שתכלית הכל הוא עשיית רצון ה'.

והאלוקים ניסה את אברהם

"ויהי אחר הדברים האלה והאלוקים ניסה את אברהם...".

"את יצחק מבעי ליה דהא יצחק בר תלתין ושבע שנין הוה והא אבוי לאו בר עונשא דיליה הוה דאלמלא אמר יצחק לא בעינא לא אתענש אבוי עליה, מאי טעמא והאלהים נסה את אברהם ולא כתיב נסה את יצחק? אלא את אברהם ודאי דבעי לאתכללא בדינא דהא אברהם לא הוה ביה דינא כלל מקדמת דנא והשתא אתכליל...". (זוהר פרשת וירא)

מבואר בדברי הזוהר הקדוש, שעיקר הקושי שהיה לאברהם בניסיון העקידה, היה משום שנדרש ממנו לעשות מעשה שהוא ההיפך הגמור מהמידה שהיתה מאפיינת אותו, שהיא מידת החסד,

"חסד לאברהם", מטעם זה מתייחס הניסיון דוקא לאברהם ולא ליצחק.

והדברים מפורשים בדברי האלשיך הקדוש פרק כב פסו' א- (ב) וז"ל: "ואחשבה כי הלא אין מדות אברהם ויצחק שוין, כי זה חסד וזה דין. ועל כן מדת יצחק היא לבלתי חמול על עוברי מאמרו יתברך, כמו שאמרו ז"ל שצוה את עשו אם יעברו בני יעקב על התורה גזור עליהם שמדות ולא תחמול. אך לא כן אברהם, כי חפץ חסד הוא, ואפילו לאנשי סדום טרח לזכותם ..., ועל כן להיות מדת יצחק למות על קיום מאמרו יתברך, כי יקוב הדין את ההר, על כן ודאי שבאמור הוא יתברך להקריבו על גבי המזבח, כי לא יהרהר, ואדרבה זה כל ישעו וכל חפץ, אך אברהם כי חפץ חסד הוא, לאמר לו שיהפך לדין, ובידו יקח את המאכלת וישחוט את בנו, זה יחשב לניסיון גדול, שמהפך טבעו ומדתו על בנו יחידו, ואפילו לא יאמר הלא אמרת כי ביצחק יקרא וכו'. וזה יאמר והאלהים שהוא מדת יצחק, נסה את אברהם, לעשות הפך מדתו, אך נסות האלהים את יצחק אינו ניסיון כי כך היא מדתו וטבעו להתאכזר נגד הכל, לקיים מאמרו יתברך" עכ"ל.

מעתה נוכל לומר, שזו גם כוונת רבותינו במדרש, שאמר לו ה' לאברהם: "עמוד לי בניסיון זה, שלא יאמרו אין ממש בראשונים". כבר הזכרנו בפרשת לך לך כי תכלית הניסיון הוא לבחון את האדם לנסותו אותו, עד כמה הוא מוכן לעשות למען רצון ה', עד כמה עז רצונו לעשות את מה שהוא רצון ה', וזה הוא תכלית ביאת האדם לעולם לעשות את רצון ה', על זה היה מתפלל דוד המלך ע"ה בספר תהילים (פרק קמג פסו' י) "למדני לעשות רצונך ...".

כל הניסיונות הראשונים בהם נתנסה אברהם אבינו, אכן היו ניסיונות עבודה, אומנם, לא היה ניכר בהם שהיתה עשייתו אותם

רק מחמת שהיה זה רצון ה', אפשר שנעשו הם מצד מידותיו הטובות של אברהם, בניסיון העקידה הוברר ונתגלה, שכל מה שעשה אברהם, בכל הניסיונות, לא עשה כן, אלא משום שהיה זה רצון ה', שכן מעשה העקידה היה היפך הגמור ממידתו של אברהם, על ידי עמידתו בניסיון זה, ידעו כולם שגם באותם תשעה ניסיונות שקדמו לעקידה יש ממש.

